

Epikurosz levele Hérodotoszhoz

Bevezetés*

Epikurosz üdvözetét küldi Hérodotosznak.

Azok részére, Hérodotosz, akik mindazt részletesen áttanulmányozni, amit a természetről írtunk és írásaink közül a terjedelmesebb köteteket átnézni nem tudják, az egész rendszeremből készítettem egy kivonatot,¹ hogy a legfontosabb tanításaimat emlékezetükben kielégítő módon megtarthassák s így minden alkalommal a legfontosabb kérdésekben, amilyen mértékben foglalkoznak a természet tanulmányozásával, módjukban legyen segíteni magukon. Azoknak is, akik eléggé előrehaladtak az egésznek a szemléletében, szükséges, hogy tudatában legyenek az egész filozófiám elemeire visszavezetett vázának. Az egész áttekintésére ugyanis gyakran van szükségünk, a részletes tanulmányozásra ritkábban. El kell tehát indulnunk ennek a vizsgálatára és állandóan az emlékezetünkben kell tartanunk annyit, hogy a dolgok legáltalánosabb szemlélete lehetséges legyen. Így azután a részletekre vonatkozó kutatás útját is teljesen meglettük, ha a legáltalánosabb szempontokat jól megértettük és emlékezetünkbe véstük. Hiszen a teljesen beavatottaknál is az a legfontosabb a pontosságra törekvő vizsgálódásban, hogy szemléletének anyagát éles ésszel tudja felhasználni. Ez pedig akkor történhetik meg, ha mindent a legegyszerűbb elemekbe és tételekbe foglal össze. Lehetetlen ugyanis az egész rendszerre vonatkozó egységes tanulmányozást összesűríteni, ha nem vagyunk képesek elménkben rövid tételek segítségével mindazt egybefoglalni, amit a részletekbe menő kutatással kiderítettünk. Mivel az ilyen módszer ismerete mindenkinek hasznos, aki a természet kutatásával szokott foglalkozni, én, aki inteni szoktam másokat, hogy állandóan foglalkozzanak a természet vizsgálatával, s magam is elsősorban az ilyen életmódban találtam meg nyugalmamat, készítettem számodra ilyesféle kivonatot, egész tanításom elemeinek összefoglalását.

I. A megismerés, az igazság kritériumáról

Először is azt kell tehát megállapítanunk, kedves Hérodotosz, mik vannak a szavak mögött, hogy a vélemények közötti különbségeket, problémáinkat és kétégeinket azokra visszavezetve tudjuk eldönteni, s ne maradjon számunkra minden eldöntetlen. azáltal, hogy a végtelenbe vész okoskodásunk és ne dolgozzunk üres szavakkal. Ezért szükséges, hogy minden szónak az első lelki képét vegyük tekintetbe, mely nem szorul magyarázatra, feltéve, ha valóban akarunk kiin-

* A levélben található alcímek nem Epikurosztól erednek. Lásd az ide vonatkozó jegyzetet.

dulási alap
visszavezetj
általában ér
fogására, s
ilyen módon
az érzékelhe
rázni.

sem

Ha meg
az érzékszel
keletkezik a
anélkül, hog
létezővé vál
feloldódják.
olyan is les
ugyanis sem

Egyébk
nak, minden
mondottuk
pedig nem
zünk, nem
mozogni lát
fogás révén
létezőnek f
esetleges já
testek és v
lanok és át
tulni, haner
Ezek tömör
hatnának. 1

A min

Azután
pontja, a v
nincs végső
lennie és n
is végtelen
számúak, s
szórva roha
ben tartaná
volna tere.

dulási alapot szerezni, amelyre kutatásainkat, kétségeinket és vélekedéseinket visszavezetjük. Ezenkívül mindent az érzékelés alapján kell megvizsgálnunk és általában értelmünk vagy ítélőképességünk bármelyik eszközének közvetlen felfogására, s hasonlóképpen a bennünk keletkező érzésekre támaszkodva, hogy ilyen módon egyrészt az érzékelhető és megvilágításra szoruló, másrészt pedig az érzékelhetetlen dolgok² bizonyos ismertetőjelek alapján meg tudjuk magyarázni.

ÉRZÉKELÉS

II. Az érzékszerveinkkel fel nem fogható dolgokról:
semmi sem keletkezik a semmiből — semmi sem válik semmivé,
a mindenségnek mindig ugyanaz a természete

Ha megtettük ezt a megkülönböztetést, most már szemügyre kell vennünk az érzékszerveinkkel fel nem fogható dolgok kérdését. Először is semmi sem keletkezik abból, ami nem létezik. Különbözőben minden keletkezhetne mindenből anélkül, hogy magra egyáltalán szükség volna. Ha viszont az, ami eltűnik, nem létezővé válnék, már minden dolog elpusztult volna, mert nem volna, amikbe feloldódják. Így hát a mindenség mindig olyan volt, amilyen most és mindig olyan is lesz. Nincs ugyanis semmi, amivé átváltozhatna. A mindenségen kívül ugyanis semmi sincsen, ami a mindenségbe hatolva az átváltozást okozhatná.

EX NIHILO
Nihil

A mindenség a testekből és az úrból áll

Egyébként a mindenség a testekből és a térből áll. Hogy ugyanis testek vannak, mindenben bizonyítja maga az érzékelés, aminek alapján — mint fentebb mondtuk — a felfoghatatlan dolgot okoskodással ki kell következtetnünk. Ha pedig nem volna az, amit mi úrnek, helynek és érinthetetlen létezőnek nevezünk, nem volna, ahol a testek legyenek és amin keresztül mozogjanak, ahogy mozogni látszanak. Ezen a kettőn kívül semmit sem tudunk kigondolni sem felfogás révén, sem a felfogható dolgok analógiájára, amit minden szempontból létezőnek fogadhatunk el, és amiről nem mondhatjuk, hogy a fentieknek az esetleges járuléka vagy tulajdonsága. A testek között azután vannak összetett testek és vannak, amikből az összetett testek alakulnak. Ez utóbbiak oszthatatlanok és átváltoztathatatlanok. (Feltéve, ha nem fog minden nem létezővé pusztulni, hanem valami állandó marad vissza az összetett testek feloldódása után.) Ezek tömör természetűek és nincs semmi, amivé vagy amilyen módon feloldódhatnának. Így tehát a világ elemeinek oszthatatlan testi létezőknek kell lenniük.

TEST + ÚR

ATOMOK +

ÖSSZETETT
TESTEK

A mindenség végtelen, mert végtelen a tér nagysága és a testek száma

Azután meg a mindenség végtelen. A határolt dolognak ugyanis van végső pontja, a végső pontot pedig más valamihez viszonyítva látjuk. Aminek tehát nincs végső pontja, annak nincs határa: aminek nincs határa, végtelenségnek kell lennie és nem határoltnak. Azután meg a testek tömege és az úr nagysága miatt is végtelen a mindenség. Ha ugyanis az úr végtelen volna, a testek pedig véges számúak, sehol sem maradnának meg a testek, hanem a végtelen úrban szét-szórva rohannának, és nem volna, ami alátámasztaná és beleütközés révén helyben tartaná őket. Ha pedig az úr volna határolt, a végtelenül sok testnek nem volna tere, amelyben helyet foglalhatna.

VÉGTELEN

Az atomok alakjáról

(Meg kell még mondanunk), hogy az oszthatatlan és tömör őstestek, amelyekből az összetett testek keletkeznek, és amelyekké feloldódnak, alakjuk különbségeit illetően átfoghatatlanok. Lehetetlen ugyanis, hogy annyiféle különbség ugyanazokból a véges számú alakokból keletkezne. Minden alakban az egymáshoz hasonló atomok száma feltétlenül végtelenül sok; maguknak a különbségeknek a száma azonban nem teljesen végtelen, hanem csak megfoghatatlan.

Az atomok mozgásáról

Az atomok örök időn át szüntelenül mozognak: (egy részük függőlegesen, más részük a függőlegestől elhajolva zuhan alá, a többi pedig az ezekkel való összeütközés folytán ide-oda pattan. Az utóbbiak közül) bizonyos atomok nagy távolságra vannak egymástól, más atomok viszont, mivel a többivel való összekapcsolódás akadályozza, vagy pedig más összekapcsolódott atomok beburkolják őket, állandó belső rezgésben vannak. Az úrnek a természete, amely az egyes atomokat elválasztja egymástól, okozza ezt, mivel nem támaszthatja alá őket. Az atomokban levő keménység viszont az összeütközés esetében elpattanást okoz, amennyire csak engedi az egybefonódás az összeütközés után az eltávolodást. Mindennek nincs sem kezdete, sem vége, mivel oka az atomok és az űr természetében rejlik.

III. Az érzékelhető dolgokról és az érzékekről; a világok száma végtelen

Ez a rövidke előadás, ha mindezt jól megjegyezzük, kielégítő alapot nyújt a létezők természetének megértésére.

Fontos tudni, hogy végtelen számú világ van, s közülük némelyek hasonlóak ehhez a mi világunkhoz, mások nem hasonlóak. Az atomok ugyanis, mivel mint fentebb kimutattuk, végtelenül sok van belőlük, a legnagyobb távolságba is elrepülnek. Az olyan természetű atomok ugyanis, amelyekből világ keletkezhetett, vagy amelyek világot alkothattak, nem használódtak el sem egy bizonyos világra, sem véges számú világokra, sem olyanokra, amelyek ugyanolyanok, mint ez az egy, sem olyanokra, amelyek ezektől különböznek. Így hát semmi sem cáfolja, hogy a világok száma végtelen.

A képecskékről

Vannak azután olyan alakzatok is, amelyek a szilárd testekhez hasonló szerkezetűek, de finomságban messze felülmúlják a tárgyakat. Az sem lehetetlen ugyanis, hogy a test közelében ugyanolyan alakok kiáramlása jön létre, mint a test alakja, s az sem, hogy bizonyos alkalmatosságok vannak a mélységek és a simaságok ábrázolására, és ezek a kiáramlások megőrzik azt a helyzetet és sorrendet, amelyben a szilárd testen is voltak: ezeket az alakokat képecskéknek nevezzük.

A képecskék finomságáról, gyorsaságáról, eredetéről

Továbbá, hogy a képecskék felülmúlhatatlanul finomak, semmilyen érzéki jelenség nem cáfolja. Így azután a gyorsaságuk is felülmúlhatatlan, mert minden atomnak a mozgása egyenlő, és semmi vagy csak nagyon kevés dolog aka-

dályozza vagy végtelenül kívül az e gyors, mi dőan tart. dik, ami e zetet és s keveredet séges, hog módon is valaki viz ról a tisz és mozgás

Azt is felfogjuk. belénk a köztünk ! tárgyak fo nyos alak hez,⁶ amel nek és ez alapul szo minden ir sejében va

Az a zékszerveit testnek az dig a beny a hozzágor arra vár. h meg nem o vagy álma: más eszköz lyeket előb ilyenféle d vélekedést) latban van. sítünk meg vagy nem tiszta látás össze mind

A KÉPECSKE
KIÁRAMLÁS-
ELMÉLET

elhajlás
KALPA

dályozza meg a finom képecskék áramlását összeütődés révén, viszont a sok vagy végtelen sok atomból álló testeket azonnal megakadályozza valami. Azonkívül az ellen sem szól semmilyen jelenség, hogy a képecskék keletkezése olyan gyors, mint a gondolat. Az atomok áramlása ugyanis a testek felületéről állandóan tart, de ezt a test csökkenéséről nem lehet felismerni, mivel újra feltöltődik, ami elveszett. A képecskék áradása az atomoknak a szilárd testen való helyzetét és sorrendjét hosszú ideig megőrzi, habár esetleg összekeveredik. Összekeveredett képek⁴ gyorsan keletkeznek a testek környezetében, mivel nem szükséges, hogy belsejük mélységben is feltöltődjenek. Az ilyen természetű létezők más módon is létrejöhetnek. A fentiek közül semmit sem cáfol meg az érzékelés, ha valaki vizsgálja, hogy az érzékelés milyen módon juttatja el hozzánk a tárgyakról a tiszta képeket, és milyen módon hozza létre a külső dolgok minőségével és mozgásával való együttérzésünket.⁵

A látásról

Azt is fel kell tételeznünk, hogy amikor az alakokat látjuk és szellemszerűleg felfogjuk, valami árad hozzánk a külvilág tárgyairól. Különböző aligha vésnek belénk a külvilág tárgyai alakjuknak és színüknek a természetét a köztük és köztünk levő levegőn keresztül akár sugarak, akár pedig valaminő tőlünk a tárgyak felé haladó áramlás révén. (Ez csak úgy lehet), hogy a dolgokról bizonyos alakok áramlanak felénk, nagyságuk szerint a látásunkhoz vagy az elménkhöz,⁶ amelyek a tárggyal egyező színűek s hasonló alakúak. Ezek gyorsan repülnek és ezért egyetlen-összefüggő tárgynak a képzetét keltik, és fenntartják az alapul szolgáló tárggyal való kapcsolatunkat, megfelelően a tárgyból kiinduló minden irányban egyforma áramlásnak, amely az atomoknak a szilárd test belsejében való rezgésének az eredménye.

A tévedés nem a látásban, hanem a véleményben van

Az a képzet, amelyet eszünkkel közvetlenül megragadunk, vagy pedig érzékszerveinkkel felfogunk, akár egy alakról, akár egy tulajdonságról, a szilárd testnek az alakja, amely a képecske állandó szabályos ismétlődéséből, vagy pedig a benyomások maradékából keletkezik. A csalódás és a tévedés oka mindig a hozzágondoltban van az olyan dolognál, amely megerősítésre vagy legalábbis arra vár, hogy ne cáfolják meg, s amelyet azután sem meg nem erősítenek, sem meg nem cáfolnak.⁷ Az olyan fantáziaképek, aminőt az ábrázolásokon látunk, vagy álmainkban vagy pedig elménk közvetlen megragadása, esetleg ítéletünk más eszköze révén nyerünk, aligha hasonlítanak azokhoz a dolgokhoz, amelyeket előbb valóban létezőknek mondtunk, ha nem áradnának hozzánk valami ilyenféle dolgok is. Másrészt tévedés sem volna, ha valami másféle mozgást (a vélekedést) is nem vennénk magunkba, amely képzelő működésünkkel kapcsolatban van, de valamennyire különbözik tőle. Eszerint az a tévedés, ha nem erősítünk meg, vagy pedig megcáfolunk valamit, s az az igaz, ha megerősítjük vagy nem cáfoljuk meg. Ezt a felfogást nagyon meg kell szívlelnünk, hogy a tiszta látáson nyugvó ítéleti alapokat ne veszítsük el, a tévedés ne zavarjon össze mindent azáltal, hogy az igazsághoz hasonlóan megerősítjük.

A hallásról

A hallás is úgy keletkezik, hogy bizonyos áramlás indul ki a beszélőből, a zúgó, vagy más zörejt adó tárgyból vagy bármiből, ami valamiképpen hallási benyomást kelt. Ez az áramlás hasonló részekből álló testecskékké szóródik szét, amelyek egymáshoz való kapcsolatukat állandóan megtartják s elküldőjükkel is különleges összefüggést tartanak. Ez az összefüggés okozza legtöbbször a befogadóban a hangfelfogást, vagy ha nem, legalább nyilvánvalóvá teszi egy tárgy jelenlétét. Anélkül ugyanis, hogy bizonyos fajta egybehangzás jutna el a tárgyról hozzánk, aligha keletkezne az olyasfajta (hang-) felfogás. Nem szabad tehát azt hinnünk, hogy a kibocsátott hang vagy valami azonos fajta jelenség ad formát a levegőnek (ez nagyon nehezen történhetne). Azt kell inkább hinnünk, hogy a bennünk keletkező ütés, mikor hangot adunk, bizonyos testecskéknél olyanfajta kiszorítást idézi elő, amely leheletszerű áramlást okoz. Ez kelti bennünk a hallás érzetét.

A szagról

A szagról is azt kell elfogadnunk, hogy mint a hang, aligha keltene valaha is érzetet, ha nem volnának bizonyos testecskék, amelyek a tárgytól elindulva megfelelő nagyságban az érzékszerv irányában mozognak. Egy részük össze-zavarva érkezik és idegenül (kellemetlenül), más részük rendezetten ér oda és megfelelően (kellemes szagként) hat.

IV. Az atomokról. Az atomoknak van alakjuk, súlyuk, nagyságuk, de nincsenek minőségi tulajdonságaik.

A változás nem más, mint az atomok helyváltoztatása

El kell azt is fogadnunk, hogy az atomok a tárgyi jelenségeknek semmilyen tulajdonságával nem rendelkeznek, kivéve az alakot, a súlyt, a nagyságot és azokat a tulajdonságokat, amelyek az alakkal szükségszerűen együtt járnak. Minden tulajdonság ugyanis változásnak van alávetve; az atomok viszont nem változnak, minthogy kell valami szilárdnak és feloldhatatlannak maradnia az összetett testek feloldódása után. Ez nem engedi, hogy a dolgok nem létezővé változzanak, vagy nem létezőből kialakuljanak, hanem az atomok áthelyeződése, néhány atom hozzáadódása, vagy eltávolodása révén történik a változás. Ennélfogva szükségszerű, hogy az áthelyezhető elemek elpusztíthatatlanok legyenek és a változó dolog természetével ne rendelkezzenek, hanem (az atomoknak is) saját részecskéik és alakzataik legyenek. Szükségszerű, hogy ez szolgáljon maradandó alapul a változásoknak. Hiszen azokban az átalakulásokban is, amelyek a nagyság csökkenése miatt a szemünk előtt mennek végbe, az alakot, mint állandóan meglevő sajátságot, kell elfogadnunk; a tulajdonságok azonban nem maradnak meg a változó testben, ahogyan az alak megmarad, hanem az egész testből eltűnnek. Azok a visszamaradó részecskék elegendők arra, hogy az összetett testek különbségeit megalapozzák, mivel szükséges, hogy valami visszamaradjon és ne pusztuljon nem létezővé.

Hogy a
mók mind-
nagyságuk
tudjuk ma
a feltevés
különbsége
ható atom-
nem észlel-
ható.

Ezenk
sok vagy l
nünk, hog
(különben
felfogásun
szétmorzso
hog az e
kisebb rés
valamiben
hogyan le
részecske
részecskék
határolt t
de megkü
következő
másikig n
hatnánk.
olyan, hog
tekintetbe
melyekben
dése), csak

Igy h
véljük, ha
(pl. egyik
egyenlő p
elsőtől ki
azon a po
szeit érin
désük, an
méri a t
határoz m
ban levő l
ván külön
az egész
az érzéke
csinységbe

Az atomok nagyságáról

Hogy a jelenségek meg ne cáfolják, nem szabad azt hinnünk, hogy az atomok minden nagyságban előfordulnak; azt azonban el kell fogadnunk, hogy a nagyságukban vannak változatok. Ennek elfogadásával ugyanis jobban meg tudjuk magyarázni az érzéseinkkel és érzékelésünkkel kapcsolatos dolgokat. Az a feltevés ugyanis, hogy az atom mindenféle nagyságban előfordul, a minőségek különbségeinek magyarázatához sem kívánatos, viszont a feltevés szerint látható atomoknak szemünk elé is kellene jutni. Ennek a megtörténését azonban nem észleljük és nem is tudjuk elképzelni, hogy az atom hogyan lehetne látható.

Az atomok részéről

Ezenkívül azt sem szabad elhinnünk, hogy egy határolt testben végtelen sok vagy bármilyen kicsiny részecskék lehetnek.⁹ Így hát nemcsak azt kell elvetnünk, hogy valamit a végtelenségig mindig kisebbre és kisebbre oszthatunk (különben minden dolgot erőtlenné teszünk és az atomösszetételekről alkotott felfogásunk révén arra kényszerülünk, hogy a létezőt, miközben mindinkább szétmorzsoljuk, nem létezővé áprózzuk el), hanem azt sem szabad hinnünk, hogy az elhatárolt testekben gondolatban a végtelenségig haladhatnánk mindig kisebb részek felé. Nem tudjuk ugyanis elképzelni, ha valaki azt mondja, hogy valamiben végtelenül sok vagy tetszés szerinti nagyságú részecskék vannak, hogyan lehetne az még véges nagyságú. (Világos ugyanis, hogy a végtelenül sok részecske bizonyos nagyságú: márpedig bármilyen kicsinyek legyenek is az egyes részecskék, a testnek végtelenül nagyoknak kellene lennie.) Azután meg, mivel a határolt testnek van végső (kicsiny) pontja, amely csak önmagában nem látható, de megkülönböztethető, nem tudjuk elképzelni sem azt, hogy a hozzá sorban következő ne legyen éppen olyan, sem azt, hogyha sorban az egyik ponttól a másikig megyünk, gondolatban minden pontot érintve a végtelenségig haladhatnánk. Meg kell jegyeznünk, hogy a legkisebb észrevehető dolog sem nem olyan, hogy benne egyik részről a másikra haladhatnánk, de teljesen, minden tekintetben nem is különbözik tőle, hanem bizonyos rokonságban van azokkal, melyekben ily átmenet (egyik részről a másikra) lehetséges (mert van kiterjedése), csak hogy nem lehet részekre osztani.

Így hát, mikor e közös vonásuk (kiterjedt voltuk) analógiája alapján úgy véljük, hogy részeket különböztethetünk meg benne, egyiket erre, másikat arra (pl. egyiket jobbra, másikat balra), akkor voltaképpen egy másik, az előbbivel egyenlő pontnak (egy másik „végső pont”-nak) kell szemünkbe ötlenie. És az elsőtől kiindulva sorban szemléljük ezeket (a „végső pontokat”) és nem ugyanazon a ponton belül és nem is úgy, hogy az egyik a maga részeivel a másik részeit érintené, hanem úgy, hogy sajátos jellegük révén (ti., hogy van kiterjedésük, ám megkülönböztethető részeik már nincsenek: tehát igazi egységek) mérjük a testek nagyságát: több pont nagyobb testet, kevesebb pont kisebb testet határoz meg. Azt kell feltennünk, hogy ugyanígy aránylik (viszonylik) az atomban levő legkisebb részecske is az egész atomhoz, mert noha kicsinységben nyilván különbözik attól a végső ponttól, amit érzékelhetünk, viszonya az egész atomhoz ugyanaz. Hiszen, hogy az atomnak is van nagysága, ezt már az érzékelhető testekhez való viszonya alapján megállapítottuk, csak hogy kicsinységben jóval az érzékelhető dolgok alá helyeztük. Továbbá e legkisebb,

peront, ha
bizonyos nagy-
ságu, ahon-
n meg is osztottuk
a végtelenséget

ANALOGIA
A LÁTHATÓ
TEST VÉGSŐ
PONTJÁVAL

vegyítetlen (egyszerű, oszthatatlan) részecskéket határoknak kell tekintenünk, amelyek önmagukban, mint első (elemi) egységekben a kiterjedés mértékét szolgáltatják úgy a nagyobb, mint a kisebb atomok számára, midőn értelmünk által a láthatatlan dolgokat szemléljük. Ugyanis az a rokonság, amely az atom részecskéi és az érzékelhető dolgok változhatatlan részei („végső pontjai”) között fennáll, elégséges ahhoz, hogy tökéletesen keresztülvihetővé tegye eddigi következtetésünket; ámde, hogy ezek (az atom részecskéi), mint mozgással rendelkező testek, összegyűljenek (s így alkossák meg az atomot), ez már aztán teljesen lehetetlen. (E részecskék csak az atomban léteznek, tőle külön, önálló fizikai létük nincs.)

mel azt mondtuk, hogy oszthatatlan

az, ami osztható

A végtelen térben nincs sem legfelső, sem legalsó

A Végtelenben nem lehet fentről vagy lentől szólni úgy, mintha a Végtelennek legfelső vagy legalsó pontjához viszonyítanók ezeket: hiszen, habár lehetséges a fejünk fölötti irányban — bárhol is álljunk meg — a végtelenségig előrehaladnunk, mégsem fog ez (az abszolút legmagasabb pont) soha feltűnni előttünk. De azt sem szabad állítani, hogy az, ami a gondolatban felvett pont alatt halad a Végtelenbe, ugyanazon ponthoz képest egyszerre fenn és lenn is volna: mert ezt lehetetlen elgondolni. Tehát igenis lehet egy oly mozgást venni, melyet a végtelenbe felfelé irányulónak fogunk fel, és egy olyat, amelyet lefelé irányulónak, még akkor is, ha a tőlünk a fejünk fölötti régiókba irányuló mozgás számtalanszor a fölöttünk élő lények lábaihoz érkezik is el és viszont a tőlünk lefelé irányuló mozgás az alattunk élők fejéhez jut el. Mert egészben véve e két mozgás mégis csak úgy fogható fel, hogy egymással ellentétes irányban halad a végtelenbe.

Az atomok gyorsasága egyenlő, nem függ attól, hogy különálló vagy testekben összetömörült atomokról van-e szó

Szükségszerű, hogy az atomok egyforma gyorsaságúak legyenek, amikor az űrön át úgy repülnek, hogy semmi sem ütközik beléjük. A súlyosak sem mozognak gyorsabban, mint a kis és könnyű atomok, ha semmi sem találkozik szembe velük.¹⁰ A kis atomok sem mozognak gyorsabban, mint a nagyok, mivel egész pályájuk egyforma, amikor beléjük sem ütközik semmi. Sem a felfelé, sem az oldalt irányuló mozgás, amely összeütközés révén keletkezik, sem a saját súlyuk folytán lefelé irányuló mozgás nem gyorsabb. Amennyi ideig ugyanis valamelyik mozgás érvényesül, addig az atom a gondolat gyorsaságával repül, míg csak valami szembe nem száll — akár kívülről, akár az atom saját súlya folytán — a lökés erejével. Az űrön át a repülés, ha semmiféle ellenállásba nem ütközik, minden felfogható távolságot észrevehetetlenül rövid idő alatt tesz meg. A lassúságnak és a gyorsaságnak a látszatát ugyanis az összeütközés megléte vagy hiánya okozza. — — —

A levél ezután következő nehezen érthető soraiban Epikurosz azt a gondolatát fejti ki, hogy a különböző gyorsasággal mozgó testeken belül is az illető testeket alkotó atomok egyenlő sebességgel mozognak, de állandóan összeütköznek egymással, az egész test mozgása az őt alkotó atomok belső összeütközéseinek külső kifejeződése (vö. Lucretius: A természetről, II. könyv, 132—141. sor).

Ezek után
sunkat (így l-
lélek az egész
az olyan leh-
tekintetben a
harmadik rés-
fogva az atom
szet a lélek
tok és az, am
kelésnek a le
az atomtöme-
része, amely
a járulékos tu
rendelkezik:
képtelen az é
volt ilyen ké
azt neki. Ez
révén az érzi
az érintkezés
tam. Ezért a
melyik más t-
amikor a lelk
ha a lélek eg
többi része v
az érzékelés
nyegéhez szü-
dik és nem
érezkelni sen-
keljen, ha ni-
sokat hajtsa
fajta, mint a
hát ehhez m-
testetlennek
tellet nem
nem képes s-
lehetőséget n-
testi valami
tudna, ha ol-
a lélekkel ka-
ezen fejteget-
azt, amit fen-
összefoglaltul-
sek alapos ki

V. A lélekről

Ezek után mindig az érzékelésekre és az érzésekre vezetve vissza okoskodásunkat (így lesz ugyanis legszilárdabb a hitünk) azt is be kell látnunk, hogy lélek az egész atomtömegben szétszórt finom részecskékből álló test.¹¹ Leginkább az olyan lehelethez hasonlíthatjuk, amelyhez valami meleg vegyült: bizonyos tekintetben az elsőhöz, más szempontból pedig a másodikhoz hasonlít. A lélek harmadik része finom részecskéivel a fenti kettőt is sokkal felülmúlja, s ennélfogva az atomtömeg többi részével még inkább képes együtt érezni. Ezt az egészet a lélek erői igazolják, az érzések, a gyorsan fellépő indulatok, a gondolatok és az, amitől megfosztva meghalunk. Azt is le kell szögeznünk, hogy az érzékelésnek a legfőbb oka a lélek; aligha fogna fel azonban érzéki benyomást, ha az atomtömeg többi része nem fedné el valamiképpen. Az atomtömeg többi része, amely a léleknek az érzékelés ezen okát adja, ezért tőle részt kap ebből a járulékos tulajdonságából is, de semmi esetre sem mindből, amelyekkel a lélek rendelkezik: ezért van, hogy a lélek távozása után az atomtömeg többi része képtelen az érzékelésre. Az atomtömeg többi részének ugyanis önmagában nem volt ilyen képessége, hanem egy másik, vele együtt létrejött valami nyújtotta azt neki. Ez a létező az önmagában teljessé tett erejével az (atomok) mozgása révén az érzékelés képességét önmaga számára önmagában létrehozta s azután az érintkezés és az együttérzés folytán a többi résznek is átadja, ahogy már mondtam. Ezért a lélek, amíg az emberben van, akkor sem lesz érzéketlen, ha valamelyik más testrész elvész; sőt ha belőle (a lélekből) is együtt vész valami akkor, amikor a lelket beborító valami egészen tönkremegy, vagy egy része elpusztul, ha a lélek egyáltalán megmarad, megtartja érzékelő képességét. Az atomtömeg többi része viszont, ha egészben vagy részben meg is marad, nem rendelkezik az érzékelés képességével, ha az az atommennyiség elveszett, amely a lélek lényegéhez szükséges. Sőt ha az egész atomtömeg feloszlik, a lélek is szétszóródik és nem tartja meg többé ugyanazokat az erőket és nem mozog, úgyhogy érzékelni sem tud. Nem lehet ugyanis elképzelni, hogy a lélek továbbra is érzékeljen, ha nincs a testi szervezetben és hogy továbbra is ugyanazokat a mozgásokat hajtsa végre, amikor a lelket beborító és körülvevő valami nem olyasfajta, mint amilyenben most van és ezeket a mozgásokat végrehajtja. Hanem hát ehhez még azt is meg kell gondolnunk, hogy az általános szóhasználatban testetlennek azt mondják, amit önmagában létezőnek gondolnak. Semmilyen testlent nem gondolhatunk önmagában létezőnek, kivéve az űrt. Az űr viszont nem képes sem hatni, sem hatást elszenvedni, hanem csak önmagán át mozgási lehetőséget nyújt a testeknek. Azok tehát, akik azt mondják, hogy a lélek nem testi valami, esztelenül beszélnek. Hiszen sem cselekedni, sem felfogni nem tudna, ha olyan fajta volna. Valójában pedig világosan megkülönböztethetjük a lélekkel kapcsolatban ezt a két járulékot. Ha valaki a lélekre vonatkozó mindezen fejtegetéseinket az érzésekre és érzékelésekre visszavezeti, jól megjegyezve azt, amit fentebb mondtunk, be fogja látni, hogy tetteinkben mindezt eléggé összefoglaltuk ahhoz, hogy ezekből kiindulva szilárd alapokkal a részletkérdések alapos kutatására induljon.

3 fajta részecskéből áll

az érzékelés anyagában

AZ ŰR

A testek járulékaikról (alak, szín, nagyság, súly stb.)

Tudnunk kell továbbá, hogy az alakok, színek, a nagyság- és súlyviszonyok és mindazok, amiket a testről állíthatunk, jöhetnek állandó tulajdonságai minden testnek, vagy pedig csak a látható és épp e tulajdonságok érzékelése révén felfogható testeknek, nem tekinthetők önálló létezőknek. (Ezt ugyanis lehetetlen elképzelni.) Azt sem szabad feltételeznünk, hogy egyáltalán nem léteznek, sem azt, hogy bizonyos fajta testtel összefüggő test nélküli létezők, vagy hogy anyagi részei a testnek, hanem azt kell tartanunk, hogy az egész test a maga teljességében a saját állandó természetét az ő összességükből meríti. Nem abban az értelemben, mintha azok összekapcsolódásának az eredménye volna (mint amikor egy nagyobb szerkezet alakul ki a részecskékből, akár a legkisebb elemekből, akár pedig más, az egész testnél kisebb részecskékből), hanem csak úgy, ahogy mondom: azok összességéből meríti a saját állandó létezését. Minden állandó tulajdonságnak megvan a saját eszköze, hogy észrevehessék és megkülönböztethessék, úgy azonban, hogy mindig követi az egésznek a képe, s attól semmiképpen sem lehet elválasztani, hanem éppen a miatt mondunk valamit testnek, mert mindazokról a tulajdonságokról együtt veszünk tudomást.

Az ideiglenes járulékokról

Azonkívül a testeket gyakran érik és nem követik állandóan (ideiglenes járulékok, amelyekről nem szabad azt hinnünk, hogy egyáltalán nem léteznek, vagy pedig az egész test tulajdonságával rendelkeznek), sem azt, hogy a láthatatlan dolgok közé tartoznak vagy testetlenek. Ha a megnevezést a leggyakoribb jelentésében használjuk, akkor nyilvánvaló lesz, hogy az ideiglenes járulékok az egésznek a természetével sem rendelkeznek, amelyet mi teljességében felfogva testnek nevezünk, sem az állandó tulajdonságok természetével, amelyek nélkül testet nem lehet elképzelni. Bizonyos felfogó műveletek eredményeképpen, miközben az egész test is ott van, adhatjuk ezt a megnevezést, de csak abban az esetben, ha mindegyik éppen a szemünkbe tűnik, mivel az ideiglenes járulékok nem maradandóak. Nem szabad kizárnunk az ideiglenes járulékok közvetlen belátását a létezők világából azért, mert nem rendelkezik annak az egésznek a természetével, amelyen előfordul, s az állandóan megmaradó tulajdonságok természetével sem. Azt sem szabad azonban hinnünk, hogy önálló létezők (ezt sem az ideiglenes járulékokról, sem az állandó tulajdonságokról nem lehet elképzelni), hanem ahogy érzékelésünknek is megmutatkozik, azt kell gondolnunk, hogy mindezek a testeken fordulnak elő, mint járulékok, és nem maradnak meg állandóan, s önmagukban véve nincs helyük az anyagi létezők sorában, hanem azon a módon látjuk őket, ahogy az érzékelésünk jellegzetességüket mutatja.

Az időről

A fentiekhez még a következőket is jól meg kell jegyezni: az időt nem szabad úgy kutatnunk, mint a többi dolgot, amelyet egy alapul szolgáló tárgyon olyanformán vizsgálunk, hogy visszavezetjük az általános fogalmakra, amelyeket saját elménkben kialakítottunk, hanem magát a közvetlen intuíciót, amelynek alapján hosszú vagy rövid időről beszélünk, kell vizsgálnunk, úgy alkalmazva intuíciónkat az időre, mint más dolgokra szoktuk. Más megjelöléseket sem sza-

bad, min
használn
az lényeg
szik), ha
egybekap
nyitásra,
kal és éj
zésekkel
zel össze
járulékn.

A fe
den hatá
mást kel
és a kise
újából fe
ilyen, tö
világok
kot felv
nyek, n
sem tud
(atomok
nyien ö
ez nem

Azt
féle dol
tották, a
gozza és
más kö
előreha
meggon
nél külö
kat fog
sajátság
kalmasi
meggon
számára
mazni.
merték
alapján
lás útján

gyaklatilag
mint meg
magyarán
a művelet

|| hirtelen?

bad, mint jobbakat, az időre alkalmazni, hanem a szokásos kifejezéseket kell használnunk vele kapcsolatban. Más egyebet sem szabad róla állítani, mintha az lényegében azonos volna ezzel a különleges létezővel (mert néhányan ezt teszik), hanem mindenekelőtt csak gondolatban kell megjelenítenünk azt, amivel egybekapcsoljuk azt a sajátságot és amivel mérjük. Ehhez ugyanis nem bizonyításra, hanem annak meggondolására van szükség, hogy az időről a nappalokkal és éjszakákkal és azok részeivel kapcsolatban beszélünk, hasonlóképpen érzésekkel és érzésektől mentes állapotokkal; mozgásokkal és nyugalmi helyzetekkel összefüggésben: ezekkel kapcsolatban ismét valamilyen sajátságos fajtájú járuléknak fogjuk fel azt, amire az idő megjelölést alkalmazzuk.¹²

VI. A világokról

A fentebb mondottakon kívül azt is el kell hinnünk, hogy a világok és minden határolt összetett test, amely állandóan a látott dolgokhoz hasonló benyomást kelt, a végtelenből keletkezett, és hogy minden olyan dolog, a nagyobbak és a kisebbek egyaránt, az anyag sajátságos összesűrűsödéséből vált ki; és mind újból felbomlik, egy részük gyorsabban, más részük lassabban, egyik részük ilyen, többi részük másfajta okok hatása alatt. Azt nem kell hinnünk, hogy a világok szükségszerűen egyfajta alakúak (sem azt, hogy minden lehetséges alakot felvehetnek). Hinnünk kell továbbá, hogy minden világban vannak élőlények, növények és más dolgok, amelyeket mi ebben a világban látunk). Senki sem tudná ugyanis kimutatni, hogy bizonyos fajta világban olyanfajta magok (atomok), amelyekből élőlények, növények és a többi szemlélt dolgok valamilyen módon össze vannak téve, nem léteznek, vagy hogy másfajta világban viszont ez nem is volna lehetséges.

A nyelv eredetéről

Azt is el kell továbbá fogadnunk, hogy az emberi természetet sok mindenféle dologban maguk az életkörülmények tanították, és kényszerítőleg irányították, a gondolkodás pedig a természet által nyújtott dolgokat pontosan kidolgozza és további dolgokat talál fel, bizonyos körülmények között gyorsabban, más körülmények között lassabban, bizonyos periódusokban és időkben (nagy előrehaladást tesz), más korokban kisebbet. Így hát a neveket is kezdetben nem meggondolás alapján adták, hanem az emberek természete a különböző népek-nél különböző módon sajátságos érzéseket fogadott be és sajátságos benyomásokat fogott fel; az egyes érzések és benyomások alapján megformált levegőt sajátságos módon annak a különbségnek megfelelően bocsátotta ki, amely alkalmasint az egyes népek lakóhelyei között van. Később minden népnél közös meggondolás alapján is adtak sajátságos neveket, hogy a jelentéseik egymás számára kevésbé legyenek kétértelműek és rövidebben meg lehessen őket fogalmazni. Azok, akik addig nem látott dolgok fogalmait vitték be, mivel megismerték azokat, amikor továbbadták, bizonyos hangokat a természetes kényszer alapján ejtettek ki, másokat a legáltalánosabb képzési mód szerint, meggondolás útján választottak, s így tették jelentésüket világossá.

Az idő = a járulé-
kés járuléka
(Ext. Emp.)

many world
theory

örökös
fogalom !!

hisz több
vagyunk

új érzések

viszonyok
ai minden
révén fel-
lehetetlen
léteznek,
vagy hogy
st a maga
em abban
lna. (mint
isebb ele-
nem csak
t. Minden
s megkü-
e, s attól
k valamit
ást.

ideiglenes
léteznek,
v a látha-
gyakoribb
ulékok az
felfogva
ek nélkül
ppen, mi-
abban az
járulékok
tlen belá-
nek a ter-
ságok ter-
k (ezt sem
het elkép-
ndolnunk,
dnak meg
un, hanem
utatja.

nem sza-
ó tárgyon
amelyeket
amelynek
alkalmazva
sem sza-

VII. Az égi jelenségekről.

Az égitestek nem istenek és mozgásukat sem az istenek irányítják

Azután meg nem szabad azt hinnünk, hogy az égitestek mozgása, megfordulása (a Nap és a Hold) fogyatkozása, felkelése és leszállása, és a fentiekhez hasonló dolgok úgy történnek, hogy valaki irányítja, elrendezi, illetve valaha elrendezte és ugyanakkor ez a lény a halhatatlansággal együtt teljes boldogságot is élvez. Az ügyes-bajos dolgok, a gondok, a düh és a szeretet kitörései ugyanis nem férnek össze az istenek boldogságával, hanem mindez a gyengeséggel, a félelemmel és a környezettől való függéssel tartozik egybe. Az sem lehet, hogy a boldogsággal rendelkező lények egyszersmind összecsomósodott tűz is legyenek, s akaratuk szerint vegyék fel saját pályájukat. Meg kell őriznünk teljesen az istenek magasztosságát minden megjelölésben, amelyek ilyenfajta fogalmakhoz vezetnek, hogy ezekből az istenek fenségével ellentétben álló vélekedések ne keletkezzenek. Ellenkező esetben ez az ellentét a lelkekben a legnagyobb zavart idézi elő. Azt kell tartanunk tehát, hogy a körforgások törvényszerűsége annak folytán jött létre, hogy az anyag a világ keletkezésekor eredetileg ezekbe a gömbszerű tömegekbe záródott be.

Az égi jelenségeket többféleképpen magyarázhatjuk

Azt kell hinnünk továbbá, hogy a legfontosabb jelenségek okának kutatása a természetfilozófia feladata és hogy az égi jelenségekről való tudásunkban a boldogság ebben és annak az ismeretében rejlik, hogy milyen természetű létezőket látunk az égi jelenségek között, továbbá abban, ami rokon a boldogságunkhoz szükséges pontos tudással, nemkülönben annak felismerésében, hogy semmi, ami többféleképpen és valahogy másképp is lehetséges, nem tartozik ezek közé, hanem egyszerűen: az elpusztíthatatlan és boldog lényben egyáltalán semmi sincs, ami kétséget vagy bárminő zavart okozna. Hogy ez feltétlenül így van, értelmünkkel is beláthatjuk. Az azonban, ha valaki az égitestek lenyugvásának, felkelésének, megfordulásának, elsötétedésének és az ezekhez hasonló jelenségek részletes kutatásával foglalkozik, semmit sem jelent ahhoz a boldogsághoz, amelyet a tudás nyújt, hanem az ilyesmi ismeretében is éppúgy retteghetnek, mintha nem ismerték volna őket, ha nem tudják, hogy milyen a jelenségeknek a természete és a végső oka. Sőt, még nagyobb is lehet a félelmük, ha a részletek megismerése folytán felébredt csodálkozásuk nem képes megoldást találni és megérteni az alapjelenségek törvényszerűségét. Ezért, ha az égitestek fordulatainak, lenyugvásainak, felkeléseinek, elsötétedéseinek és az efféléknek többeként is találjuk, ahogy a részletekre irányuló kutatásnál is történt, nem szabad azt hinnünk, hogy azokra a dolgokra irányuló kutatásunk nem volt elég alapos lelkünk zavartalanságának és boldogságának a gyarapítására. Ilyenformán azt is meg kell vizsgálnunk, hányféle módon megy végbe nálunk (a földön) a hasonló jelenség, ha az égi jelenségek és minden. érzékszerveink számára megfoghatatlan jelenség okát kutatjuk. Azokat az embereket pedig meg kell vetnünk, akik nem tudják, mi az, ami csak egyféleképpen létezik vagy jött létre, s mi az, ami többféleképpen juthat elénk (az olyan dolgok esetében, amelyek csak bizonyos távolságról nyújtanak magukról képet), s még csak azt sem tisztázták magukban, hogy milyen dologban nem lehetséges nyugvópontra jutni. Ha azt tartjuk, hogy egy jelenség így is végbemehet és oly körülmények között is, melyek

mellett a tudjuk, hogy galmat élve

Az istenc

Mindé nagyobb z gondolják és indító o tartó nyon pedig rette őket; a zav ténik velük rik a szent mintha ug lelki nyug doán emlé

Ezért zösen észle itéleti alap tekintettel és megtan lenségekre szörnyű fé

Ez a l ség lényeg sék. Azt h nek alapo hasonlítha gossá tenn elveket en oíyan, ho tanulmány fajta belá den tekin szóbeli eli hogy így

fő az átaraxia

vannak dolgok, melyekben nem lehetetlen nyugvópontra jutni

mellett a lelki nyugalom hasonlóképpen lehetséges, akkor éppen azért, mert tudjuk, hogy a jelenség különböző módon is végbemehet, épp olyan lelki nyugalmat élvezünk, mintha tudnánk, hogy éppen úgy és nem másképp történik.

Az istenekre vonatkozó helytelen felfogás a lélek zavarainak legfőbb forrása

Mindehhez még azt is tisztán kell látnunk, hogy az emberi lélekben a legnagyobb zavart az okozza, hogy az égitesteket boldog és halhatatlan lényeknek gondolják és ugyanakkor ezekkel ellentétben álló szándékokat, cselekedeteket és indító okokat tulajdonítanak nekik; a zavar másik oka, hogy mindig örökké tartó nyomorúságot várnak és képzelnek el a mítoszoknak megfelelően, vagy pedig rettegnék a halálban való érzéktelenségtől, mintha az egyáltalán érdekelné őket; a zavar harmadik fő oka, hogy ez nem ésszerű meggyőződés alapján történik velük, hanem valami értelmetlen előítélet révén s ezért, mivel nem ismerik a szenvedés határait, ugyanolyan vagy még nagyobb zavart szenvednek, mintha ugyanezt a hiedelmet ésszerű meggyőződés alapján nyerték volna. A lelki nyugalom azonban abban van, hogy mindentől megszabadulunk és állandóan emlékezetünkben tartjuk a leglényegesebb általános tételeket.

Az isteneket
helytelenül
égitesteknek
képzelik, és
emberek tulaj-
donságokkal
mikor azok fel-
lélt

Az érzéki észrevételekre kell támaszkodni

Ezért az aktuális érzésekre és észrevételekre kell figyelniük, és pedig a közösen észlelt jelenségekre együtt, az egyedül észleltekre pedig külön, valamennyi ítéleti alap figyelembevételével, minden közvetlen intuícióna. Ha ugyanis ezekre tekintettel vagyunk, helyesen ítéljük meg a zavarnak és a félelemnek az okát és megtanulva az égi tüneményeknek és a többi újra meg újra eléjük kerülő jelenségeknek magyarázatát, megszabadulunk azoktól, amik a többi embernek szörnyű félelmet okoznak.

10" cél. a
félelem
lehűdése

Befejezés

Ez a legfontosabb tanításaim összefoglalása, kedves Hérodotosz, a mindenség lényegéről. Talán alkalmas lesz ez az előadása arra, hogy pontosan megértésük. Azt hiszem, ha valaki nem is lesz képes, hogy a tanítás minden részletének alapos kutatásához hozzákezdjen, a többi emberrel szemben mégis összehasonlíthatatlan erőt fog nyerni. Hiszen önmagától is sok részletkérdést fog világossá tenni az egész rendszerünkkel való kapcsolat alapján, és ha ezeket az alapelveket emlékezetébe vési, állandóan segíteni fogják. Ez az összefoglalás ugyanis olyan, hogy azok is, akik a részletkérdéseket kielégítő módon vagy teljesen át tanulmányozták, a mindenség természetéről való kutatásaik nagy részét ilyen fajta belátásokra vezethetik vissza. Azok közül pedig, akik nem tartoznak minden tekintetben a tökéletes (kutatók) közé, ebből az összefoglalásból egyesek szóbeli előadás nélkül is gyorsan szerezhetnek áttekintést az alapigazságokról, hogy így lelkük nyugalomát biztosíthassák.